

Mosambik – Fiskerifaglig samarbeid med Norge i 30 år

“Sjarkfisker” på Lago Niassa (Lake Malawi) – verdens mest artsrike innsjø, med betydelig eksport av akvariefisk (cichlider).
Artisanal fisherman at Lago Niassa (Lake Malawi) – a lake with a very high diversity of fish species and export of ornamental fish (cichlids).

Foto: Åsmund Bjordal

I fjor markerte Mosambik og Norge 30 års fiskerifaglig samarbeid. Fremdeles er det rent fiskerimessige sentralt, men samarbeidet framover vil være mer økosystemorientert og vil sannsynligvis også omfatte områder som olje–miljø–fisk og integrert forvaltning av hav og kyst.

Åsmund Bjordal
aasmund.bjordal@imr.no

Mosambiks kyst er like lang som norskekysten (i rett linje), ca. 2 700 km. På grunn av en smal kontinentalsokkel og mangel på strømmer som kan bringe næring opp fra dypere vannlag, er imidlertid produksjonen lav. Totalt høstes det årlig rundt 120 000 tonn fisk og skalldyr – om lag halvparten av årets seikvote nord for Stad.

Fiskeressursene er likevel av stor betydning for å forsyne innlandsmarkedet med proteinrik sjømat og for eksportinntekter

fra rekefisket, som årlig tilfører landet 80–100 millioner dollar. Rekefisket er et industrialisert trålfiske, mens det øvrige stort sett er småskalafiske med strandnot, garn og krokredskaper, utført av nærmere 100 000 fiskere. Mosambik har lenge vært kjent for sine store reker (ulike arter Penaeider) som utvokst måler fra 15 til 30 cm totallengde. Totalt høstes det rundt 15 000 tonn reker i året. På skalldyrssiden fiskes det også en del langust og krabber. Litt går til eksport, men det meste går til det lokale restaurantmarkedet. Fiskefaunaen er meget artsrik, men som i mange andre tropiske og subtropiske strøk, er det ikke store mengder av hver enkelt art.

Mosambik i all korthet

Mosambik er en ung nasjon – selvstendig siden 1975 – etter nærmere 500 år under portugisisk kolonistyre. En ødeleggende borgerkrig mellom frigjøringshæren og nasjonalisthæren, støttet av de daværende apartheidregimene i Sør-Afrika og Zimbabwe, la en kraftig demper på utviklingen i den første tida som selvstendig nasjon. Mosambik ble etter frigjøringen proklamert som en sosialistisk republikk, men etter borgerkrigens slutt har regjeringen ført en markedsliberalistisk politikk.

Landet er fremdeles blant verdens fattigste, men har de siste årene hatt en positiv utvikling, med en årlig vekst i brutto nasjonalprodukt på rundt 8 %. Når man kommer til hovedstaden Maputo i dag, opplever man sentrum som en moderne storby med tilhørende fasiliteter, men der mesteparten av lokalbefolkningen på rundt to millioner bor under primitive forhold i omkransende bydeler der elektrisitet og innlagt vann er en sjeldenhet. Det samme gjelder for resten av den omkring 20 millioner store befolkningen på landsbygda, der kun 1–3 % har strøm og innlagt vann.

Konflikter i kystsonen

Som ellers i verden har også Mosambik sine brukerkonflikter i kystsonen, spesielt mellom det tradisjonelle fisket og nye næringer som turisme og petroleumsvirksomhet.

Mosambiks kyst er en lang sandstrand med palmer innenfor og det varme Indiahavet utenfor. Turismen er sterkt økende. Det etableres hytter på fastlandet og på øyparadisene Bazaruto og Querimbas, og ferierende kommer fra Sør-Afrika, men også fra Europa og andre kontinenter. Dette er selvsagt positivt når det gjelder arbeidsplasser for kystbefolkningen, men det medfører også konflikter med det tradisjonelle fisket. WWF har lenge vært aktiv for å etablere naturparker med tilhørende marine verneområder, som nå er etablert

flere steder langs kysten. På lang sikt er dette sannsynligvis en riktig utvikling, men på kort sikt er det en stor utfordring å utvikle en positiv sameksistens mellom fiskeri og turisme.

De siste årene har det også vært økende aktivitet innen petroleumsleting, med stor seismikkaktivitet i havet rett utenfor de marine verneområdene Bazaruto og Quirimbas. I sistnevnte område lengst nord i landet har StatoilHydro og flere andre oljeselskaper fått konsesjoner for leting og eventuell utvinning.

I denne forbindelse bidrar Havforskningsinstituttet allerede, for eksempel med data fra vinterens tokt med "Dr. Fridtjof Nansen", og Oljedirektoratet (OD) bistår med sin kompetanse på ansvarlig petroleumsvirksomhet gjennom programmet "Olje for utvikling". Havforskningsinstituttet har allerede et nært samarbeid med OD omkring olje/fisk/miljø i Angola, et konsept som det vil være svært relevant å overføre til Mosambik.

I forbindelse med konfliktene mellom ulike næringer i kystsonen, ville det også vært meget relevant å bistå med norsk

kompetanse innen helhetlig forvaltning og sameksistens – basert blant annet på erfaringene fra forvaltningsplanen for Barentshavet.

Fiskeriforskning og -forvaltning

Fiskeriforskning og forvaltning var lite utbygd i kolonitidas Mosambik, så etter frigjøringen i 1975 var det en stor utfordring å bygge opp dette området. Norge utpekte tidlig det selvstendige Mosambik som et hovedsamarbeidsland. Etter innledende forhandlinger seilte den tidligere "Dr. Fridtjof Nansen" inn i mosambikansk farvann i august 1977 for å utføre fire fullstendige ressurs- og miljøundersøkelser fra nordgrensa mot Tanzania til sørgrensa mot Sør-Afrika. Siden den gang har det ikke vært gjort en slik fullstendig undersøkelse før nye "Dr. Fridtjof Nansen" gjennomførte et tre måneders langt økosystemtokt i vinter.

Mellom de første og siste grunnleggende undersøkelsene, med flere kortere besøk av "Dr. Fridtjof Nansen", har det vært et kontinuerlig arbeid for å bygge opp fiskeriforsknings- og forvaltningsinstitusjonene i Mosambik. Dette har i hovedsak vært rettet mot det nasjonale havforskningsinstituttet Instituto Nacional de Investigaçã

Pesqueira (IIP), både ved kort- og langtidsopphold av norske eksperter og gjennom utdanning av mosambikanske forskere ved Universitetene i Bergen og Tromsø.

For å illustrere dette på en noe spesiell måte, så er listen over folk fra Havforskningsinstituttet og Fiskeridirektoratet som har jobbet i Mosambik etter hvert blitt lang. Her er et utvalg: O. Alvheim, L. Asplin, E. Bakken, J. Borthen, I.M. Beck, A. Beltestad, Å. Bjordal, P. Budgell, J. Dalen, A. Eikemo, S. Engesæter, H. Erstad, R. Espelid, T. Gammelsrød, H. Gill, J. Gjørseter, P. Gullestad, T. Harboe, D. Howell, I. Huse, B. Isaksen, C. Isvik, T. Jakobsen, E. Johnsen, T. Kalve, J. Klepsvik, J.O. Krakstad, E. Lundsør, M. Olsen, O.A. Misund, T. Monstad, S. Myklevoll, O. Nakken, K. Nedreaas, P. Nieuwjaar, H. Rasch, P. Sandberg, B. Schultz, B. Serigstad, D. Skagen, A.V. Soldal, T. Strømme, E. Strønen, G. Sætersdal, R. Sætre, E. Torstensen, J.H. Vølstad og A. Wåge

Fiskeriinstitusjonene

Mosambik har etter hvert utviklet en fiskeridministrasjon med forvaltnings- og forskningsorganer: Fiskeridepartementet med følgende underliggende etater:

Voksne reker fra Sofalabanken
Giant prawns from the Sofala bank.

Foto: Silvia Abdula

- Fiskeriforskningsinstituttet (IIP), med fagavdelinger for akvatisk miljø, industrielt fiske, småskalafiske og akvakultur – i stor grad med arbeidsområde likt Havforskningsinstituttet.
- Institutt for utvikling av småskalafiske med fiskeriteknologi, sosioøkonomi og andre fagfelt for utvikling både av småskalafisket og fiskerisamfunnene med tilhørende infrastruktur.
- Institutt for kvalitetskontroll av fisk. Dette instituttet ble nylig opprettet med basis i en avdeling som ble skilt ut fra fiskeridepartementet.
- Institutt for akvakultur. Det er for tiden en diskusjon om akvakulturdelen av departementet og IIP skal slås sammen og utskilles som eget institutt.
- Utviklingsfondet for fiskeri. En egen institusjon som i stor grad forvalter den offentlige økonomien i fiskerisektoren (som bistand fra Norge og andre land, fiskerilisenspenger fra egne og utenlandske fartøyer osv.).

Alle institusjonene ovenfor har hovedsete i Maputo, men har også regionale avdelinger i de fleste av de ni provinsene.

Fiskerisamarbeidet i dag

Det siste samarbeidsprogrammet mellom Mosambik og Norge ble påbegynt i 2006, med en økonomisk ramme på 65 millioner kroner, fordelt over tre år. Programmet er i hovedsak rettet mot institusjonsstyrking innen fiskeriforvaltning og -forskning, utvikling av akvakultur og etablering av et fiskerimuseum i Maputo.

Innen fiskeriforvaltning er det lagt spesiell vekt på utvikling av kontrollsystemene og bekjempelse av ulovlig fiske. Et innleid patruljefartøy ble satt i drift i desember med en første mulighet for Mosambik til å drive systematisk kontroll av nasjonalt og internasjonalt fiske i egne farvann. Opplæring av lokalt personell er et viktig element.

Innen forskningen er bistanden spesielt rettet mot IIP. Havforskningsinstituttet har bidratt til utvikling av en ny femårig strategi med sikte på å styrke instituttet både organisasjons- og kompetansemessig. Vi har dessuten deltatt i et flerårig arbeid med havmodellering for Mosambikkanalen og er i startfasen av et samarbeidsprosjekt for å utvikle indikatorer for forvaltning av småskalafiske.

Innen akvakultur er den store utfordringen å utvikle småskala oppdrett av tilapia i jord-dammer. Her har ikke Norge spesiell god kompetanse, og det vurderes å bruke norsk bistand til å hente ekspertise, blant annet fra Vietnam, som har hatt stor suksess på dette området.

Nytter det?

Norge har ytt bistand til fiskerisektoren i Mosambik i over 30 år, og spørsmålet vil alltid være: Nytter det? Hva har vi oppnådd?

Ja, jeg vil påstå at det nytter. Men det går sakte framover, og vi må ha forståelse for forskjellene i rammevilkår mellom Norge

og Mosambik. Når Nansenprogrammet fikk tildelt Kungsfenan-prisen i Sverige sist høst, var hovedbegrunnelsen at data fra toktene med "Dr. Fridtjof Nansen" representerer en varig verdi for de nærmere 60 landene fartøyet har operert i. Dette gjelder også Mosambik, som ellers har små muligheter til å skaffe seg miljø- og ressursdata fra egne farvann.

Bistanden har også bidratt til en klar styrking av fiskeriinstitusjonene i Mosambik, selv om dette er vanskeligere å måle direkte. Det er derfor vesentlig at vi fortsatt har tro på at det nytter, men innser at veien fremdeles kan være lang.

Mozambique–Norway: 30 Years of Development Cooperation in Fisheries

Shortly after Mozambique's independence (1975), a cooperation was established with Norway for development of the fisheries sector, and last year the two nations celebrated 30 years of continuous cooperation in this field. Institutional strengthening within traditional fisheries research and management has been the main focus over most of this period – including several surveys with the research vessel Dr. Fridtjof Nansen – the first in 1977, the last in 2007.

However, recently the focus has been broadened to an ecosystem approach to fisheries and strong emphasis on monitoring, control and surveillance. In the future we see possibilities in cooperation also within integrated coastal and ocean management including oil/fish/environment relations.

Foto: Arneund Bjørndal

Strandnotal med stor bifangst av maneter
Beach seine haul with a large by-catch of jellyfish.